

А.О. Гайдабрус,
аспірант кафедри управління персоналом
і економіки праці ХарРІ НАДУ

ДЕРЖАВА ЯК РЕГУЛЮЮЧИЙ ЧИННИК СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ В ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ

Розглянуто проблеми інноваційного розвитку України в найбільш актуальній і сутнісній проблематиці – інноваційному відтворенні самого чинника – держави як повноцінного суб'єкта – носія власних інтересів і власної діалектики, що втілює свої регулятивні функції в найперспективнішій для України сфері – обігу інтелектуального капіталу.

Ключові слова: регулюючий чинник, соціальні процеси, інноваційний розвиток.

Досвід практичної реалізації результатів наукових досліджень механізмів державного управління переконує в необхідності їх теоретико-методологічного обґрунтування. Будь-яке зусилля по вдосконаленню і розвитку держави може бути ефективним, якщо воно відповідає його природним тенденціям, враховує реальні можливості його руху.

Проблеми перебудови України за інноваційними типом розвитку досліджують багато вітчизняних та закордонних вчених, серед яких В. Онікієнко, Л. Ємельяненко, І. Терон, Я. Жаліла, А. Гальчинський, В. Заєць, А. Кінах, В. Семіноженко, які приділили багато уваги питанням інноваційного розвитку вітчизняної економіки, особливостей стану інноваційної моделі розвитку країни [8 – 10].

Як вважав М. Портер, який ввів поняття конкурентоспроможності країни, основа забезпечення конкурентних переваг країни є роль держави, яка повинна стимулювати та вдосконалювати. За М. Портером, держава повинна відіграти роль каталізатора конкурентоспроможності [11].

Для розуміння природи державного управління необхідне сутнісне сприйняття соціального процесу. Таке сприйняття неможливе без діалектичного підходу, коли сам дослідник позиціонує себе як активний початок, що свідомо і цілеспрямовано перетворює об'єкт дослідження у своїй

соціальній практиці. Саме віднесення пізнаваного об'єкта до діяльності дослідника, що перетворює його, обумовлює діалектичне взаємодійшення – сутнісне науково-теоретичне сприйняття об'єкта і реалізацію цього сприйняття в практиці, заради якої і проводиться дослідження. Практиці, в якій відбувається діяльнісна реалізація дослідника як соціального суб'єкта.

Таке позиціонування суб'єкта сходить до його самосприйняття в аспекті самотворчості держави, що реалізується в управлінні соціальним процесом, – через самопізнання, самосвідомість, самопроектування і самоструктурування.

Практично в усіх розвинених промислових країнах щодо сфери інноваційного підприємництва, держава виступає у шести важливих ролях:

- як законодавець, що встановлює фундаментальні правові основи функціонування суспільства в цілому і конкретні норми регулювання інноваційної діяльності зокрема;

- як одне з головних джерел коштів на підприємницьку діяльність в сфері наукових досліджень і розробок, сприяючи залученню до інноваційного бізнесу фінансово-кредитних коштів та інформаційних ресурсів;

- як великий замовник і споживач нової технічної продукції, у т.ч. одиначної й унікальної; ініціюючи початковий попит на результати інноваційних процесів;

- як важливий суб'єкт самої інноваційної діяльності, особливо в науково-технічній сфері (державний сектор інноваційного підприємництва);

- як координатор спільної діяльності всіх секторів, спрямованої на розвиток національного інноваційного потенціалу економіки в цілому;

- як політична сила, спроможна значною мірою визначати ставлення всього суспільства до проблем розвитку науки і техніки через підприємницьку діяльність, створюючи сприятливий для інновацій економічний і політичний клімат.

Нарешті, спільна риса інноваційної політики — врахування особливостей інноваційного процесу: його циклічності, розчленованості на етапи імовірнісного характеру, високого ступеня ризику [9].

Логіка розвитку держави як суб'єкта, що творить себе в діяльності, трактує розвиток як діалектичну двоєдність визначальних сторін цієї діяльності: функціонування і відтворення. Відповідно до Закону України “Про інноваційну діяльність”, метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових засад для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції [3].

Як зазначає В. Онікієнко, пріоритетом України в Законі "Про інноваційну діяльність" проголошено гармонійний розвиток людського потенціалу, економіки і природного середовища [9]. Місія держави як чинника соціального буття, що управляє і регулюючого, є лише зовнішньою вимогою («правилом гри»), але не сутнісною якістю або обумовлюючою характеристикою його розвитку і оптимізації, не відноситься до природних механізмів держави і відтворювальних критеріїв мотивації держави як суб'єкта. Будь-яка спроба підстроїти державу під “об'єктивні соціальні потреби” всупереч власним природним відтворювальним інтересам приречена на невдачу. Держава рухома власною суб'єктною мотивацією і не готова до самопожертвування. Суспільство неминуче створюватиме умови для вибору державою найбільш прийнятної для себе шляху розвитку, а держава, будучи активним суб'єктом, також наполегливо стане пропонувати суспільству свої умови “гри”, прагнучи формувати прийнятну для неї соціальної ситуації, впливаючи на форми соціальних запитів і вимог до держави. Ця гра двох суб'єктів (держави і суспільства) безперспективна для учасників поза розумінням діалектики їх буття, бо принципові відмінності інтересів партнерів завжди рухають їх взаємодію до загострення їх

протистояння – антигромадськості держави і антидержавницької суспільства, що повсюдно фіксується дослідниками феноменів фактичної взаємодії цих суб'єктів – «держава цинічно творить насильство над громадянами», а «громадяни наполегливо ігнорують закони». Проте діалектика самореалізації суб'єктів полягає в тому, що вони реалізують себе в іншому, тобто в діяльності, що перетворює, сприяючи прогресу і благополуччю свого діалектичного партнера. Таким чином, успішність стратегічного партнерства держави і суспільства забезпечує сприятливий розвиток кожного. Причому діалектика цього партнерства полягає в тому, що партнери якісно міняються саме у своєму ролевому співвідношенні – держава стає все більш соціалізованою (тобто вона несе й утілює інтереси розвитку суспільства), а суспільство стає все більш цивільним (таким, що утілює у своїй життєдіяльності форми, культурні і правові норми і відповідність своєї практики діям механізмів державного управління).

Створення і впровадження ефективних форм партнерства держави і суспільства, що утілюють діалектику і реальні стратегічні тенденції розвитку України, є одним з найважливіших завдань дослідників і розробників у сфері державного будівництва і вдосконалення механізмів державного управління.

Можливість стратегічного розвитку науки обумовлена її реальними стратегічними ресурсами, які, будучи залученими в самостворювальну діяльність держави і суспільства, стають їх стратегічним капіталом. Одним з головних стратегічних ресурсів України є інтелект. У цей ресурс включена діяльність по створенню, реалізації і впровадженню інтелектуального продукту, а також інтелектуальний потенціал – інтелектуальні продукти, здатні стати товаром (бути включеними у відтворювальний оборот суб'єктів), культурна, організаційна, технологічна і технічна база по виробництву, упровадженню і реалізації інтелектуального продукту, а також люди – носії, власники, виробники інтелектуального продукту та інтелектуального потенціалу: учені, фахівці, педагоги, науково-технічний персонал,

організатори і управлінці науки, і, нарешті, інтелектуальна власність – система економіко-правових відносин.

Інтелектуальний ресурс безпосередньо опредмечує (реалізує) відтворення суб'єктів (держави і суспільства) і тому є найбільш перспективним і пристосованим для реалізації відтворювальних функцій і механізмів. Крім того, він невичерпний у виробництві, удосконаленні, тиражуванні, адаптації і самовідтворюванні. Його рентабельність принципово не обмежена. Він одночасно «працює» на декількох планах: економічному, креативному, культурному, комунікативному та ін., тобто всіх планах, в яких відтворюються суб'єкти. Тому само стан обороту інтелектуального ресурсу як діяльності можна назвати стратегічним інтелектуальним капіталом нації.

Держава як суб'єкт, що управляє, і активний чинник соціального розвитку безпосередньо задіяний в обороті стратегічного інтелектуального капіталу – своїми функціями, формами, технологіями і механізмами. Саме у відтворенні стратегічного інтелектуального капіталу вона здійснюється як суб'єкт. Тому діалектика розвитку держави, особливо в аспекті партнерства з суспільством, відображена і обумовлена оборотом стратегічного інтелектуального капіталу і діяльності по управлінню і регулюванню цього обороту.

Інтерпретація діяльності держави в партнерстві з суспільством може бути представлена у формі культурно-рольової гри. Образ культурно-рольової гри є, на наш погляд, найбільш природним і найбільш прийнятним для відображення відносин руху соціальної форми матерії.

Форма соціально значущих рольових ігор держави трактується як політика, тобто стратегічна діяльність по регулюванню відносин між суб'єктами – носіями відтворювальних ролевих інтересів (правових, владних, власницьких і інших). Держава, як правило, впроваджує в кожній галузі декілька типів політики. При цьому домінуючою для галузі є та політична

гра, в якій держава безпосередньо відтворюється, тобто та, яка відповідає діалектиці його відтворення на даному етапі і в даній політичній ситуації.

У період переходу до постіндустріального суспільства відбувається масштабна трансформація владних функцій, так звана «стратифікація влади». Держава як суб'єкт, відтворюючись в партнерстві з суспільством, знаходиться на етапі якісного стрибка з другого рольового рівня (суб'єкт-організація) в стан третього рівня (макросуб'єкт). Цей перехід обумовлює залучення активної частини суспільства – в особі виробників, реалізаторів інтелектуального продукту у відтворювальний цикл самої держави. Це шлях, по якому вже пішли цивілізовані країни (США, Японія, Англія, Німеччина та ін.), забезпечивши собі лідерство на світовому ринку інтелектуального капіталу. У цих країнах державні програми розвитку інтелекту нації виконуються в партнерстві з приватними дослідницькими, проектними, учбово-навчальними, інформаційними комерційними учасниками.

Основною формою відтворення держави в обороті стратегічного інтелектуального капіталу є інноваційно-інвестиційна політика, оскільки саме вона припускає її безпосередню участь в діяльності, яка опосередкує її відтворювальні процеси. Держава інвестує власні матеріальні, організаційні, ментальні, культурні, підприємницькі ресурси в інтелектуальне виробництво, відтворюючи державу (його механізми і потенціал) в масштабах макросуб'єкта. Тому таку політику можна розглядати як реінвестицію, оскільки залучена у відтворення держави активна частина соціуму сама відтворюється в цій діяльності в державно орієнтованій (мотивованому, обумовленому і детермінованому) якості. Це є національний рівень програм і власний державно-правовий статус учасників, їх можливості і їх положення в державотворчих процесах, у т.ч. участь в його політиці, не тільки інноваційно-інвестиційною, але у будь-який, що управляє їх діяльністю.

Домінанта інноваційно-інвестиційної політики в обороті стратегічного інтелектуального капіталу дозволяє державі перейти зі стану стабілізуючого і

інтегруючого оргструктурування соціуму за допомогою єдиних норм, критеріїв, програм, технологій і процедур у стан макропроцесу, що відтворюється, тобто зробити рішучий крок до реалізації ідеї державності як загальнонаціональної стратегії цивілізованого суспільства. Державна інноваційна політика – це цілеспрямована діяльність держави по управлінню інноваційною сферою з метою утвердження країни як конкурентоспроможної високотехнологічної держави і на цій основі забезпечення стабільних темпів позитивної соціально-економічної динаміки та досягнення високих стандартів життя населення [9]. Створення такої стратегії вимагає якісного перетворення діяльності держави, що традиційно відносить свою політику переважно до своїх зовнішніх регулятивних функцій, тобто до виконання повноважень по управлінню суспільними процесами, а не до власного відтворення, і тому неефективно реалізовує свої інноваційні механізми і не виконує роль національного лідера у формуванні макросуб'єкта.

Для розробки ефективних моделей діяльності держави в обороті стратегічного інтелектуального капіталу потрібне ухвалення нових пріоритетів розвитку, нової стратегічної доктрини, нових підходів, нової методології, нових діалектичних наукових уявлень про шляхи і механізми розвитку суспільства, його резерви та історичні перспективи.

Актуальність теми даного дослідження зумовлена декількома чинниками. По-перше, зростанням значущості інтелектуального капіталу в розвитку вітчизняної науки. На даний момент, жоден інший стратегічний ресурс України (агровиробництво, машинобудування, кадровий потенціал, хімічне виробництво, металургія) не володіє такою високою надійністю і перспективою розвитку. По-друге, реальна небезпека втрати Україною свого інтелектуального ресурсу унаслідок відтоку вітчизняних учених, зниження інноваційної ініціативи (обумовлене низьким рівнем інноваційності вітчизняних підприємств), слабкості і неефективності втілювальних технологій, переорієнтації базових виробників інтелектуального продукту (НАН, НДІ, ОКБ та ін.) на рішення проблем виживання або стабільного

функціонування в умовах фактичного зниження інтересу суспільства до фундаментальних досліджень і розробок, недостатності і недоцільності фінансування та іншої підтримки науки. Вітчизняна наука лише формально позначена національним пріоритетом. Це легко відмітити при порівнянні України з нашими сусідами по СНД: Росією і Білорусією, де базові галузі науки мають значний авторитет і підтримку держави, не дивлячись на адекватних українським соціальні і економічні процеси. По-третє, організаційний «вакуум» державної участі в обороті інтелекту став очевидним гальмом розвитку українського суспільства, економіки, культури і самої держави як суб'єкта. Українська держава не бере участь власним інтелектом у процесах інтелектуального самовідтворювання, вважаючи за краще займатися господарськими і політичними питаннями. Це звучить абсурдно, але підтверджується фактами. Виходить, державі не має в чому відтворюватися. Програми наукового розвитку України мають формальний, відчужений характер. Вони не виявляють сутнісних характеристик і не зосереджені на сутнісних завданнях. По-четверте, аутсайдерство України в інтелектуальній сфері культури, економіки і технології небезпечне, оскільки її інтелектуальна несаможиттєвість і несамодостатність приводять до найважчої форми залежності від країн-лідерів. Україна не має ні програми, ні шляху, ні навіть презентованого інтересу виходу в коло інтелектуальних лідерів (як це зробила Росія). І нарешті, головне. Україна заблукала в культурних парадигмах. Її пасивна багатовекторність, духовна аморфність і ідеологічна безпорадність, засилля споживчих настроїв підсилюють ментальне (наукове, технологічне, методологічне, філософське) відставання від стандартів світової інтелектуальної комунікації. В очах цивілізованого світу ми – країна без позиції, без амбіцій, без потенціалу, без перспективи, тобто не суб'єкт, не партнер, не конкурент, а резервуар дешевих ідей і кадрів. І, закономірно, світ формуватиме нас такими, якими він нас сприймає.

Визначальною характеристикою сучасного моменту є не відсутність інновацій, а нездатність до оперативного, оптимального та доцільного вибору

стратегії. Останнє десятиліття було, по суті, «інноваційним» як для всієї цивілізації, так і для України, саме завдяки досягненням у сфері інформаційних технологій. Як і будь-який системний процес, інновація може успішно розвиватися лише за відповідних умов, коли інструменти управління і спеціальна система регулювання відіграють далеко не останню роль.

Тож на сьогодні, в Україні не сформована ефективна система управління науково-технічним розвитком; здійснюються лише окремі заходи, не пов'язані між собою за цілями, виконавцями і ресурсами, що призводить до зниження технологічного потенціалу, занепаду науково-технічної сфери та, як наслідок, – до зменшення промислового виробництва і зниження конкурентоспроможності на світовому ринку.

За цих умов необхідна розробка загальнодержавної концепції науково-технічного, економічного і стратегічного прориву, що припускає так звані «інвестиції комплексного охоплення», які включають капітальні вкладення в інноваційні технології та продукцію, менеджмент і післяпродажний маркетинг, кадри, корпоративні НДДКР, технологічні ринки інноваційні банки і фонди, комунікаційний та інформаційний менеджмент.

Повинна з'явитися національна інноваційна концепція і стратегія її реалізації [9].

Тому до виводів слід віднести найбільш суттєвий наголос, що Україні потрібна сильна позиція. Зараз це важливіше, ніж наукове відкриття або технічне досягнення. Ми повинні продемонструвати світу свою, потужність і можливості свого інтелекту, серйозність і професіоналізм своїх намірів, свій стратегічний погляд і здатність бути цілісним і умілим гравцем, що претендує на провідну роль.

Прорив України в число інтелектуальних лідерів має бути забезпеченим новою роллю держави як макросуб'єкта, що відтворюється в обороті стратегічного інтелектуального капіталу за допомогою інноваційно-інвестиційної політики, що утілює стратегію розповсюдження державності, – суб'єктної культурно-ролевої якості на соціально активну сферу

інтелектуального резерву нації, тобто соціально втілена експансія механізмів відтворення держави.

Змістовні аспекти нашого дослідження відображають діяльнісний підхід, гносеологічні принципи, діалектико-логічну інтерпретацію, теоретико-методологічні підстави, науковий аналіз і теоретичні виводи, а також проектні моделі організації діяльності, в якій держава формується як макросуб'єкт у здійсненні власної інноваційної політики.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 1998 – 2000 роки" від 4 лютого 1998 р. № 76/98-ВР // ВВР України. – 1998. – № 27– 28. – Ст. 183.
2. Закон України "Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 1999 – 2001 роки" від 13 липня 1999 р. № 914-XIV // ВВР України. – 1999. – № 37. – Ст. 335.
3. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 4 липня 2002 р. № 40-IV // ВВР України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.
4. Закон України "Про національну програму інформатизації" (№ 74/ 98-ВР від 4 лютого 1998 р.) із змінами від 13 вересня 2001 р. №2684-111 // ВВР України. – 2002. – № 1. – Ст. 3.
5. Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" від 16 січня 2003 р. №433-IV // ВВР. – 2003. – № 13. – Ст. 93.
6. Закон України "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки" // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 143. – 7 серпня.
7. Закон України "Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та державного розвитку України" // Уряд. кур'єр. – 2000. – № 77. – 26 квіт.
8. Інноваційна стратегія українських реформ / А.С. Гальчинський, В.М. Заєць, А.К. Кінах та ін. – К. : Знання України, 2002. – 336 с.
9. *Онiкiєнко В.В., Смельяненко Л.М., Терон І.В.* Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України / за ред. В.В. Онiкiєнка. – К. : РВПС НАН України, 2006. – 480 с. – Бібліогр.: с. 464 – 479.
10. Перспективи інноваційного розвитку України : зб. наук. ст. / за ред. Я.А. Жаліла. (Сер. "Безпека економічних трансформацій"). Вип. 21. – К. : Альтерпрес, 2002. – 160 с.
11. *Портер, Майкл С.* Конкуренція. – СПб. : Вільямс, 2000. – Режим доступу: http://www.williamspublishing.com/Books/E_Competition.html.
12. Постанова Верховної Ради України "Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України" від 13 липня 1999 р. № 916-XIV // ВВР України. – № 37. – Ст. 36.

Gaydabrus A.O. State as regulative the factor of social processes in innovative development.

In the article the problems of innovative development of Ukraine are examined in most important and by essence aspect – innovative recreation of factor – the state, as valuable subject – transmitter of own interests and own dialectics, incarnates the regulative functions in perspective for sew on countries to the sphere – turnover of intellectual capital.

Key words: regulative factor, social processes, innovative development.

***Гайдабрус А.А.* Государство как регулирующий фактор социальных процессов в инновационном развитии.**

Рассматриваются проблемы инновационного развития Украины в наиболее актуальной и сущностной проблематике – инновационном воссоздании самого фактора – государства как полноценного субъекта – носителя собственных интересов и собственной диалектики, воплощающем свои регулятивные функции в наиболее перспективной для Украины сфере – обороте интеллектуального капитала.

Ключевые слова: регулирующий фактор, социальные процессы, инновационное развитие.